

Användning av hemlig rumsavlyssning vid Åklagarmyndigheten

1. SAMMANFATTNING

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden har granskat ett flertal av de tvångsmedelsärenden vid Åklagarmyndigheten i vilka rätten under år 2016 beviljat tillstånd till hemlig rumsavlyssning.

Nämnden konstaterar att den hemliga rumsavlyssningen har hanterats på ett i huvudsak tillfredställande sätt.

Nämnden noterar att åklagare ibland har ansökt om tillträdestillstånd trots att det har varit obehövt.

Skälen för ansökningar om förlängning av tillstånd till hemlig rumsavlyssning dokumenteras sällan. Enligt nämnden är det viktigt att sådan dokumentation görs.

I ett ärende har åklagarens beslut att skjuta upp underrättelser till enskilda inte dokumenterats. Det har därför inte varit möjligt att kontrollera om åklagaren följt de bestämmelser som finns rörande underrättelse till enskild.

Innehåll

1. SAMMANFATTNING.....	1
2. GRANSKNINGEN.....	3
3. RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER.....	3
3.1 Förutsättningar för hemlig rumsavlyssning	3
3.2 Verkställighet av hemlig rumsavlyssning	4
3.3 Förstöring av material	5
3.4 Underrättelser till enskilda.....	5
3.5 Dokumentation.....	6
4. NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING.....	6
4.1 Förutsättningar för och verkställighet av hemlig rumsavlyssning	6
4.2 Förstöring av material	7
4.3 Underrättelser till enskilda.....	7
4.3.1 Sen första prövning.....	7
4.3.2 Dokumentation saknas	8
4.4 Dokumentation.....	8
5. BESLUT	8

2. GRANSKNINGEN

Nämnden har granskat ett flertal av de tvångsmedelsärenden vid Åklagarmyndigheten i vilka rätten under år 2016 beviljat tillstånd till hemlig rumsavlyssning. Granskningen syftar till att kontrollera om användningen av hemlig rumsavlyssning varit i enlighet med lag eller annan författning.¹

Granskningen har utförts genom att kopior av tvångsmedelsdiarier och handlingar i tvångsmedelsärenden infordrats till nämndens kansli. Ett fåtal tvångsmedelsärenden har granskats på plats vid Riksenheten för säkerhetsmål i Stockholm.

Nämnden har särskilt granskat

- hur ansökan om hemlig rumsavlyssning utformats,
- om tillstånd funnits för hemlig rumsavlyssning,
- om bestämmelserna om förstöring av upptagningar och uppteckningar från tvångsmedelsanvändningen följts,
- om bestämmelserna om underrättelse till enskild följts och
- om vidtagna åtgärder dokumenterats på ett tillfredsställande sätt.

I nästan alla ärenden har verkställigheten av något av tillståndsbesluten och besluten om förstöring av upptagningar och uppteckningar från tvångsmedelsanvändningen kontrollerats. I ett ärende fanns uppgifter i Polismyndighetens avlyssningssystem som tyder på att hemlig rumsavlyssning verkställts i en privatbostad under i vart fall tre dygn efter det att tvångsåtgärden hävts. Nämnden har anmält förhållandena till Åklagarmyndigheten i enlighet med bestämmelserna i 20 § förordningen (2007:1141) med instruktion för Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden.² Förundersökning har inletts men har ännu inte avslutats.

Med anledning av vissa iakttagelser som gjorts vid granskningen har berörda åklagare och kammarchefer besvarat frågor.

3. RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER

3.1 Förutsättningar för hemlig rumsavlyssning

Bestämmelserna om hemlig rumsavlyssning finns i 27 kap. rättegångsbalken (RB). Med hemlig rumsavlyssning avses avlyssning eller upptagning som

¹ Övriga tvångsmedelsåtgärder som förekommit i ärendena har därmed inte ingått i granskningen.

² Nämndens beslut den 14 december 2017 i ärende 196-2017.

görs i hemlighet och med ett tekniskt hjälpmedel som är avsett att återge ljud, och avser tal i enrum, samtal mellan andra eller förhandlingar vid sammanträden eller andra sammankomster som allmänheten inte har tillträde till (27 kap. 20 d § första stycket RB).

Beslut om hemlig rumsavlyssning meddelas av rätten efter framställning av åklagare (27 kap. 21 § första stycket RB). Som utgångspunkt får hemlig rumsavlyssning användas endast vid en förundersökning om brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fyra år (27 kap. 20 d § andra stycket p. 1 RB). Därutöver får hemlig rumsavlyssning användas vid vissa särskilt angivna brott om det kan antas att brottets straffvärde överstiger fängelse i fyra år (27 kap. 20 d § andra styckena p. 2-6 RB).³

En förutsättning för hemlig rumsavlyssning är att någon är skäligen misstänkt för brott som avses i 27 kap. 20 d § RB och att åtgärden är av synnerlig vikt för utredningen. Avlyssningen får endast avse en plats där det finns särskild anledning att anta att den misstänkte kommer att uppehålla sig. Det finns inget hinder mot att avlyssna den misstänktes bostad. Avser åtgärden någon annans stadigvarande bostad än den misstänktes får hemlig rumsavlyssning användas endast om det finns synnerlig anledning att anta att den misstänkte kommer att uppehålla sig där (27 kap. 20 e § första och andra styckena RB). Avlyssning får inte förekomma på platser som stadigvarande används för eller är särskilt avsedda att användas för viss angiven verksamhet, exempelvis läkarmottagningar eller advokatkontor (27 kap. 20 e § tredje styckena RB). I ett beslut att tillåta hemliga tvångsmedel ska rätten, när det finns skäl för det, föreskriva villkor för att tillgodose intresset av att enskildas personliga integritet inte kränks i onödan (27 kap. 21 § sjätte stycket RB).

Ett tillstånd till hemlig rumsavlyssning får inte bestämmas längre än nödvändigt och får inte överstiga en månad från dagen för beslutet (27 kap. 21 § andra stycket RB). Tillståndstiden kan förlängas genom nya beslut.

Hemlig rumsavlyssning får, liksom andra hemliga tvångsmedel, beslutas endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller för något annat motstående intresse (27 kap. 1 § tredje stycket RB).

3.2 Verkställighet av hemlig rumsavlyssning

Rätten kan enligt 27 kap. 25 a § RB bevilja ett särskilt tillstånd för den verkställande myndigheten att i hemlighet skaffa sig tillträde till och installera tekniska hjälpmedel på en plats som annars skyddas mot intrång. Om personen

³ För brott som anges i p. 2-3 gäller dock vissa andra förutsättningar.

som disponerar den plats som ska avlyssnas ger den verkställande myndigheten tillträde till platsen behövs inte något sådant tillstånd.

Vid verkställighet av hemlig rumsavlyssning kan det uppstå situationer som kräver att åtgärden omedelbart avbryts. Enligt 27 kap. 22 § RB ska avlyssningen omedelbart avbrytas om det framkommer att det är fråga om ett samtal eller annat tal där någon som yttrar sig, på grund av bestämmelserna i 36 kap. 5 § andra-sjätte styckena RB, inte skulle ha kunnat höras som vittne om det som har sagts eller på annat sätt framkommit. Avlyssningen ska vidare alltid avbrytas om det inte längre finns skäl för åtgärden. Åklagaren eller rätten ska då omedelbart upphäva beslutet enligt 27 kap. 23 § RB.

3.3 Förstöring av material

Reglerna om granskning, bevarande och förstöring av upptagningar och uppteckningar (material) från hemlig rumsavlyssning finns i 27 kap. 24 § RB. Material ska, i de delar det är av betydelse från brottsutredningssynpunkt, bevaras till dess förundersökningen har lagts ned eller avslutats eller, om åtal väckts, målet avgjorts slutligt. Om materialet är av betydelse för att förhindra förestående brott ska det bevaras så länge det behövs för detta ändamål. Materialet ska därefter förstöras. Material som avses i 27 kap. 22 § sista stycket RB ska dock omedelbart förstöras.

3.4 Underrättelser till enskilda

Bestämmelser om underrättelse till enskild med anledning av hemlig tvångsmedelsanvändning finns i 27 kap. 31-33 §§ RB. Syftet med bestämmelserna är att ge den som utsatts för ett hemligt tvångsmedel möjlighet att i efterhand bedöma vilket integritetsintrång som åtgärden har inneburit och att reagera mot vad han eller hon kan anse ha varit en rättsstridig åtgärd.⁴

Underrättelseskyldigheten ska fullgöras av den åklagare som är eller har varit förundersökningsledare (14 b § första stycket förundersökningskungörelsen [1947:948]).

Huvudregeln är att den som är eller har varit misstänkt för brott ska underrättas om hemlig tvångsmedelsanvändning som han eller hon har utsatts för (27 kap. 31 § första stycket RB). Om hemlig rumsavlyssning har avsett en plats som innehas av någon annan än den misstänkte och som allmänheten inte har tillträde till, ska även innehavaren av platsen underrättas (27 kap. 31 § tredje stycket RB). En underrättelse behöver dock inte lämnas om viss sekretess gäller och ska inte lämnas om förundersökningen angår vissa särskilt angivna brott (27 kap.

⁴ Prop. 2006/07:133, s. 30.

33 § andra och tredje styckena RB). En underrättelse behöver inte lämnas till den som redan fått del av eller tillgång till uppgifterna under förundersökningen (27 kap. 31 § femte stycket RB).

En underrättelse ska lämnas så snart det kan ske utan men för utredningen, dock senast en månad efter det att förundersökningen avslutades (27 kap. 31 § fjärde stycket RB). I de fall där förundersökningen avser flera misstänkta och de misstänkta avförs från utredningen vid olika tillfällen, räknas fristen från det att respektive misstänkt avförs.⁵ Skyddas uppgifterna av vissa bestämmelser om sekretess ska underrättelsen skjutas upp till dess sekretess inte längre gäller (27 kap. 33 § första stycket RB). Har det på grund av sekretess inte kunnat lämnas någon underrättelse inom ett år från det att förundersökningen avslutades får underrättelse underlåtas (27 kap. 33 § andra stycket RB). Åklagaren är i dessa fall skyldig att underrätta nämnden om sitt beslut (14 b § andra stycket förundersökningskungörelsen).

3.5 Dokumentation

Enligt Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring (ÅFS 2005:19) ska uppgifter om hemliga tvångsmedel registreras i ett tvångsmedelsdiarium. Till uppgifter av detta slag hör underrättelser till enskild med anledning av hemligt tvångsmedel (3 §). Av föreskrifterna följer vidare att de uppgifter som krävs för att kunna följa handläggningen av ett ärende ska registreras i diariet (6 §).

4. NÄMNDENS IAKTTAGELSER OCH BEDÖMNING

4.1 Förutsättningar för och verkställighet av hemlig rumsavlyssning

I samtliga ärenden finns tillstånd från rätten till hemlig rumsavlyssning. Som framgår ovan har nämnden anmält vissa förhållanden till Åklagarmyndigheten.⁶ I övriga ärenden har verkställigheten, i de delar som kontrollerats, legat inom ramen för tillstånden.

I nästan alla ärenden finns tillträdestillstånd enligt 27 kap. 25 a § RB. I några av dessa ärenden har det framgått att den som disponerar den plats som ska avlyssnas kommer att medverka till att avlyssningsutrustningen installeras. Om platsen som ska avlyssnas disponeras av någon annan än den som åtgärden riktas mot och det redan före ansökan står klart att denne kommer att vara behjälplig vid verkställigheten är en begäran om tillträdestillstånd obehövlig. Det förekommer även att tillträdestillstånd begärs vid ansökan om förlängning av

⁵ Se ”Rapport avseende Säkerhets- och integritetsskyddsnämndens iakttagelser och synpunkter från granskning av åklagarväsendets hantering av hemliga tvångsmedel” beslutad den 8 juni 2010 (nämndens ärende dnr 2010-6-3).

⁶ Se ovan under avsnitt 2 avseende nämndens beslut i ärende 196-2017.

tillstånd trots att det framgår att avlyssningsutrustningen redan är installerad. Under sådana förhållanden är en begäran om tillträdestillstånd givetvis också obehövlig.

I de granskade ärendena är det vanligt att tillståndet till hemlig rumsavlyssning förlängs. Endast i undantagsfall finns uppgifter om vilka skäl som åklagaren lagt till grund för ansökan om förlängning. Av proportionalitetsprincipen följer att bedömningen av om tvångsmedlet ska bibehållas ska vara striktare ju längre tid som förflyter. Enligt Åklagarmyndighetens föreskrifter om diarieföring ska de uppgifter registreras i diariet som krävs för att handläggningen av ett tvångsmedelsärende ska kunna följas. Nämnden anser att det är viktigt att åklagaren dokumenterar skälen för en ansökan om förlängning. Eftersom skälen har betydelse både för rättens prövning och för kontroll i efterhand bör den anges i ansökan till rätten.

4.2 Förstöring av material

I ett ärende, som handlagts vid Södertörns åklagarkammare i Stockholm, har beslut om förstöring av material från hemlig rumsavlyssning fattats drygt tre månader efter lagakraftvunnen dom i målet.

Kammarchefen har bland annat uppgett följande.

Vid tiden för ärendet fanns en bevakningsrutin på kammaren som innebar att en särskilt utsedd administratör skulle överlämna ärenden med lagakraftvunna domar till ansvarig åklagare för beslut om förstöring. Bevakningsrutinen har i detta fall brutit. Beslut om förstöring har inte kommit att fattas skyndsamt.

Nämnden konstaterar att det inte har framkommit omständigheter som motiverar att materialet bevarats så lång tid som blev fallet.

I övriga ärenden har beslut och intyg om förstöring hanterats på ett godtagbart sätt. Det kan noteras att i drygt hälften av ärendena hade förstöringsskyldighet ännu inte aktualiserats.

4.3 Underrättelser till enskilda

4.3.1 Sen första prövning

I ett ärende, som handlagts vid Västerorts åklagarkammare i Stockholm, har den första prövningen av om den enskilde ska underrättas om användningen av hemlig rumsavlyssning gjorts nästan nio månader för sent.

Kammarchefen har uppgett följande.

Förseringen har berott på en missuppfattning av innebörden av aktuellt lagrum. Så snart ansvarig åklagare blivit medveten om att den första prövningen ska göras senast en månad efter att enskild avförts från utredningen, och inte senast en månad efter att hela förundersökningen avslutats, begärdes underlag för sekretessprövning och en första prövning gjordes.

Nämnden konstaterar att bestämmelserna i 27 kap. 31 § RB har åsidosatts.

4.3.2 Dokumentation saknas

I ett ärende, som handlagts vid åklagarkammaren i Helsingborg, har den första *dokumenterade* prövningen av om de enskilda ska underrättas om användningen av hemlig rumsavlyssning gjorts elva månader för sent.

Ansvarig åklagare har bland annat uppgett följande.

Redan då de enskilda avfördes från utredningen stod det klart att sekretess skulle hindra att de underrättades. På grund av hög arbetsbelastning kom dessa inledande bedömningar inte att dokumenteras. Knappt fyra månader senare inleddes bevakningsärenden och underlag för sekretessprövning begärdes från Polismyndigheten. Ytterligare sekretessprövningar gjordes därefter fortlöpande, dock utan att dokumenteras. De första dokumenterade sekretessprövningarna gjordes cirka ett år efter att de enskilda avfördes från utredningen.

Kammarchefen har uppgett följande.

Det åvilar varje åklagare att själv uppmärksamma fristen för den första sekretessprövningen. I aktuellt ärende får ansvarig åklagare anses ha prövat frågan om sekretess hindrar underrättelser till de enskilda. Ställningstaganden och vilka omständigheter som legat till grund för dessa har dock inte dokumenterats.

Avsaknaden av dokumentation medför att det inte är möjligt att i efterhand kontrollera när den första prövningen av underrättelseskyldigheten gjordes. Det har följaktligen inte varit möjligt att utläsa vilka överväganden åklagaren gjort ifråga om skälen för att skjuta upp underrättelse till de enskilda. Handläggningen i denna del förtjänar kritik.

4.4 Dokumentation

Utöver vad som redovisats ovan i fråga om brister i dokumentationen konstaterar nämnden att det är överlag god ordning i såväl tvångsmedelsdiariet som tvångsmedelsakterna.

5. BESLUT

Med detta uttalande avslutas ärendet.

På Säkerhets- och integritetsskyddsmyndighets vägnar

Gunnel Lindberg

I avgörandet har deltagit: Gunnel Lindberg (ordförande), Barbro Thorblad, Cecilia Dalman Eek, Linnéa Darell, Berit Jóhannesson, Zayera Khan, Ewa Samuelsson, Christina Linderholm och Jonas Åkerlund (enhälligt).

Föredragande: Johanna Rådberg

Expedition till:

Södra Skånes åklagarkammare

Åklagarkammaren i Borås

Åklagarkammaren i Västerås

Åklagarkammaren i Halmstad

Åklagarkammaren i Helsingborg

City åklagarkammaren i Stockholm

Söderorts åklagarkammare i Stockholm

Södertörns åklagarkammare i Stockholm

Västerorts åklagarkammare i Stockholm

Nationella åklagaravdelningen, Riksenheten för säkerhetsmål

Riksenheten mot internationell och organiserad brottslighet

För kännedom till:

Åklagarmyndigheten (Huvudkontoret, Tillsynsavdelningen)